

TRIPTIC BRÂNCUȘIAN

Coloana – Portal – Masa Tăcerii

Maria Sanda Tătărescu – Negropontes

Se știe că marele sculptor Brâncuși este originar din Gorj, com. Peștișani.

Se știe de asemenea că mistuit de flacăra creației artistice, a părăsit România stabilindu-se la Paris, unde învingând toate greutățile care stăteau în calea unui necunoscut, a devenit creatorul unei arte noi, cu un mare răsunset mondial.

Ceea ce se cunceaște mai puțin este că acest geniu al sculpturii s-a întors în anul 1937 în Gorj executând cele două capodopere ale sale: Coloana fără de Sfârșit și Portalul Înfrățirii.

Următoarele rânduri au menirea să aducă câteva precizări și lămuriri asupra împrejurărilor care l-au adus pe Brâncuși în Gorj.

În anul 1937 „un comitet de femei gorjene” dorind să ridice la Târgu-Jiu pe propria sa cheltuială un monument închinat memoriei soldaților gorjeni morți în războiul din 1916, roagă pe Milița Petrașcu să scrie lui Brâncuși și să-l invite să execute după concepția sa monumentul eroilor gorjeni. Milița Petrașcu, căreia marele artist îi păstra o vie amintire, îi transmite invitația pe care Brâncuși o primește, fiindcă precum a mărturisit mai târziu, inițiativa femeilor gorjene era pe placul firii lui dezinteresate.

Iată de ce într-una din zilele lui iunie 1937, marele Maestru este

așteptat cu înfrigurare în casa oltenească unde urma să fie găzduit.

O telegramă foarte laconică semnată Brâncuși, anunțase cu o zi înainte ora sosirii și un automobil fusese trimis la Filiași, punct de oprire a Orient-Expresului. Din nefericire însă persoana trimisă în întâmpinare ajunsese la gară cu întârziere, așa că peronul era gol, iar șeful gării întreat spusese zâmbind:

-Cineva din străinătate? Sigur nu, așa fi văzut măcar valizele cu etichete colorate.

În timpul acestei convorbiri un om mărunțel, cu înfățișarea mai mult modestă, înaintă spre grupul care se formase. Purta o haină lungă, cafenie și pe cap o pălărie cam învechită. Ducea în mâna dreaptă un coșuleț cu pere cumpărate de bună seamă într-o gară din Banat și cu o voce domoală întrebă:

-Nu mă căutați pe mine? Eu sunt Brâncuși. Eram acolo și mă uitam cum se descarcă saci de grâu dintr-un vagon. De mult n-am mai văzut atât de mult grâu; îmi place să văd cum se rostogolește sacul plin ca o bucată de granit.

Cei din jur privesc uimiți: nimic din înfățișarea acestui om mărunțel cu barba încâlcită, despre care se obișnuiește să se spună „înainte de Brâncuși” și „după Brâncuși”, nimic nu trădează pe marele artist. Nu are de fel nici aspectul robust al unui fiu de țăran, doar în ochii lui adânci și pătrunzători apar câteodată licăriri hazlii specifice fizionomiei gorjenești.

Automobilul a părăsit gara, și străbate acum șoseaua Filiași-Târgu Jiu străjuită de ulmi și anini gigantici. În drumul acesta care îl readuce pe Mare Artist pe meleagurile copilăriei, Brâncuși se adâncește din ce în ce mai mult în gândurile sale.

Șesul rămâne în urmă, apar dealurile care prevestesc lunca Jiului și ca și cum acest peisaj ar fi fost veriga misterioasă care venea să lege lumea copilăriei primitive a spațiului gorjenesc de unde plecase, cu lumea maturității și a spațiului universal de unde se întorcea, Brâncuși iese din lunga sa meditație. E vădit mișcat; își scoate pălăria și cu dosul palmei

își șterge fruntea umedă. În gestul acesta, pe care îl fac toți țărani noștri după o zi de muncă, Brâncuși trădează originea țărănească, țaranul își regăsește obârșia și pământul gorjenesc își regăsește fiul.

După această clipă de emoție Brâncuși devine mai comunicativ, mai vesel. Povestește cum în timpul copilăriei putea sta ore întregi lângă bătrânii care își creștau și-și înfloreau singuri stâlpii caselor și porților. Își amintește de faima lui Antonie Mogoș, meșterul țaran de la Ceaurul Gorjului care în 1875 a lucrat patru ani la casa lui renumită cu stâlpii cei mai minunați ai sculpturii populare.

Stranie asemănare între cei doi sculptori gorjeni, amândoi fii de țărani săraci, unul rămas țaran, cu viziunea simplă a satului strămoșesc, altul devenit sculptor cu renume universal, cu viziunea largă a omenirii. Și totuși sunt frați, ieșiți amândoi din ascunzișurile adânci ale pământului românesc.

Brâncuși surâde acum văzând o țarancă gătind afară la pirosții și fiindcă în aer plutește un miros de mămăligă afumată, se interesează dacă femeile nu au uitat să gătească vechea ciorbă de pui.

-Știți că la Paris mănânc foarte des ciorbă de pui și mi-o gătesc singur? Acest cuvânt „singur” revine des în vorbirea Maestrului. El este de altfel un „singur”, un izolat. Prin gândirea sa, prin arta sa, chiar prin viața sa, fără mulți prieteni, fără elevi sau discipoli, fără mari profesori, el este un adevărat singuratec. Vorbește cu drag de singurătatea atelierului său din Impasse Ronssin. Mulți români l-au vizitat, dar foarte puțini l-au înțeles și adaugă:

-Celor care m-au rugat să vin în Gorj le datorez emoția reîntoarcerii mele.

În câteva minute, călătoria se va sfârși, Brâncuși se uită cu plăcere în dreapta șoselei, unde sus pe un dâmb verde, o casă în formă de culă se ridică albă și pătrată în inima unui desiș de brazi și sălcii pletoase. Mașina a trecut printr-o poartă veche de stejar și se oprește în fața casei albe cu pridvorul larg deschis spre munte și cu mușcate căzătoare la fereastră. În depărtare minunata priveliște a peisajului

oltenesc se conturează cu lanțul Carpaților, vizibil din munții Mehedințiului până dincolo de masivul Parângului.

X

XX

În dimineața următoare Brâncuși stă de vorbă cu mama și cu persoanele care fac parte din „comitetul gorjean pentru ridicare monumentului”.

Fiecare așteaptă ca Brâncuși să desfășoare pe masă o schiță sau un proiect. Dar marele artist tace și fumează, plimbându-și privirea spre zborul rândunelilor și culmile munților îndepărtați. După ce s-au auzit diferite păreri și după ce se pronunță și numele lui Michelangelo, Brâncuși sare ca mușcat de șarpe și spune textual:

- Astea sunt cărnuri! Mie să nu-mi cereți așa ceva.

Micul grup de gorjeni exprimă din ochi o adâncă îngrijorare și din acest moment nu mai vorbește decât mama, care a înțeles de mult pe Brâncuși și care ghicește că tăcerea lui în această dimineață de iunie este începutul operei care se va ridica la Târgu-Jiu.

Brâncuși se duce în camera sa și se întoarce cu un vraf de fotografii. În mâinile lui expresive apar reproducerile lucrărilor de la Paris și degetul lui se oprește pe o fotografie care reprezintă o coloană de lemn cu inscripția „Coloana sand fin en bois”. Cu o voce timidă în contrast cu ieșirea violentă de mai înainte el spune:

— Încă de la Paris am hotărât ca monumentul eroilor gorjeni să fie o coloană fără sfârșit. Iat-o.

Ochii celor prezenți privesc uimiți fotografia care pentru ei nu reprezintă altceva decât un stâlp de pridvor țărănesc.

Nici cetățenii din Amsterdam care comandaseră lui Rembrandt portretele lor și care s-au găsit grupați după inscripția artistului în fantasmagorica „Rondul de noapte”, n-au rămas mai surprinși decât gorjenii cărora li se prezenta o frântură de stâlp de casă țărănească, drept monument pentru proslăvirea eroilor lor.

X

XX

Și totuși se ia decizia ca „Monumentul Eroilor” să fie „Coloana”, iar locul ales de Brâncuși a fost înălțimea de lângă Târgu-Jiu denumită „Târgul de Afară” din cauza târgului săptămânal care se ținea aici din vremuri îndepărtate. În acest loc Maestrul este văzut zile de-a rândul măsurând anumite distanțe și dând personal dispoziții pentru pregătirea fundațiilor.

S-ar părea însă că în viziunea artistică a lui Brâncuși se înfiripează un gând mai larg și că, față în față cu orașul care va primi împreună cu Jiul și munții darul creației sale, el simte că trebuie să rezolve o problemă de ansamblu mai mare, legată și de un echilibru arhitectural și sufletesc.

A fost un moment hotărâtor în evoluția operei brâncușiene, atunci când artistul se gândi să execute al doilea monument, un Portal de piatră în zăvoiuil Grădinii Publice. Prietenii lui simt și ei bucuria acestei hotărâri și sumele necesare unei duble lucrări sunt spontan adunate.

X

XX

La sfârșitul lui iulie Brâncuși pleacă la Petroșani unde ca un ciclop se închide în munți și în fața cuptoarelor prelucrătoare de fier, toarnă elementele din care va fi compusă Coloana. Își face apariția mai rar la Târgu-Jiu, iar când vine are un aer obosit și preocupat. Calculele necesare susținerii Coloanei i-au dat, după însăși spusele lui, multe nopți fără somn. Echilibrul ei îl frământă neconținut. Dar în ziua când soluția a fost găsită, reappare surâzător și vesel întinerit parcă. În urma lui vin pe defileul Jiului primele elemente ale Coloanei încărcate în care trase de boi. Imense schele sunt ridicate și Brâncuși este văzut în salopete urcat pe schele ajutând cu mâinile lui la îmbucarea pieselor.

În ziua în care ultimul element este așezat, Brâncuși coboară obosit dar triumfător spunând:

- Iată pomenirea fără sfârșit! Bodea proste.

Această operă care este una din cele mai de seamă realizări ale sale, lui Brâncuși îi este sigur cea mai dragă și cea mai aproape de idealul său de puritate de linie. Ea nu are soclu având o înălțime de 29,33 metri, răsare parcă din pământ și este compusă dintr-o suprapunere de elemente romboidale legate între ele, susținute pe un ax până la al patrulea romb. Ultimul element este „neterminat”, rămas deschis dând tocmai această idee de „neoprit” de „nesfârșit”.

Compoziția este de fontă metalizată cu aramă pentru patină.

Arhitecții, oameni de artă sau gânditori, au meditat, au înțeles sau au negat „Pomenirea fără Sfârșit”. Ea se înalță însă, dreaptă, singură, măreață în perfecțiunea liniei tinzând să cucerească cosmosul.

X

XX

Brâncuși nu și-a încheiat însă misiunea la Târgu-Jiu, el este văzut acum tăind cu dalta blocurile mari de piatră ale Portalului. Câțiva meșteri pietrari îl ajută.

Din când în când Brâncuși se uită la Coloana care se profilează arămie pe cerul albastru al toamnei. Aceeași culoare arămie începe să se întindă peste arborii din zăvoi; au trecut mai multe luni de când Brâncuși s-a întors în Gorj și în lunca Jiului se dau ultimele lovituri de dalta „Portalul”.

Este cazul să amintim aici dorința mereu vie, de stilizare, de perfecțiune a unei aceleași opere, care călăuzește pe marele Artist. Tema nu se încheie odată cu realizarea ei. Ea dăinuiește în aspirația lui de a ajunge la un mai bine.

De această idee este legat motivul care se repetă pe cele patru laturi ale „Portalului”. El reprezintă două semicercuri unite pe aceeași diagonală și este numit „sărutul”. Ce drum lung între „Le baiser” conceput

cu 30 de ani în urmă.

„Le baiser” reprezenta două busturi înlănțuite, îmbrățișate strâns, capetele proptite unul de altul. Cu timpul elementul stilistic dominând, nu mai rămâne decât esențialul, forma pură. Trupurile au dispărut, se conturează doar capetele, cele două circumferințe, unite între ele; reîntoarcerea la puritatea originală, la înțelesul profund universal.

X

XX

Pe o zi de toamnă târzie Brâncuși și prietenii săi refac drumul pe care l-au bătut toată vara. Privirile tuturor sunt îndreptate sus spre Coloana a cărei formă pornită de la stâlpul primitiv al casei țărănești și trecută prin mâinile transformatoare ale lui Brâncuși, a devenit „Pomenirea fără de sfârșit” extraordinară transfigurare și sublimarea artei populare gorjenești.

Brâncuși este împăcat cu sine. De mai multe ori privind-o spune:
-Abia peste 30 de ani va fi înțeleasă.

Seara se lasă asupra orașului și grupul de prieteni pornește mai departe spre Portalul unde colaboratorii maeștri, pietrari îl așteaptă pentru a-și lua rămas bun. La mulțur iirile care i se aduc Brâncuși răspunde că este fericit că a putut face „atâta lucru” pentru orașul său.

Acest „atâta lucru” de care vorbea cu ușurință erau cele trei capodopere cuprinse într-un tot: Coloana, Portalul și Masa Tăcerii. Acesteia din urmă, replică fidelă a mesei rotunde din atelierul său de la Paris, îi destină locul de închidere a drumului, care de sus de la Coloană trecea prin Portal și intra în zăvoiuul Jiului.

X

XX

Astăzi, după atâția ani, imaginea marelui artist este neștearsă pentru prietenii lui. Sculptorul cu renume universal a părăsit lumea, dar Brâncuși Gorjeanul n-a plecat de lângă românii lui.

El trăiește la Târgu-Jiu într-o „Pomenire fără sfârșit”.